

Janko Orožen
(1891-1989)

O GRADOVIH IN GRAŠČINAH

OROŽEN, Janko: GRADOVI IN GRAŠČINE V NARODOVEM IZROČILU. - [Ob Paki in v Šaleški dolini]. 1. del: Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi / priredil Janko Orožen. Celje: 1936, str. 111-138; [spremni zapis "Ob Paki in v Šaleški dolini", str. 20-21; opombe 260-261; kazalo 266-267].

Za Šaleške razglede izbral in uredil

Ivo Stropnik

(GGNI 1)

ZADNJI GRAŠČAK NA PAŠKEM GRADU

Zadnji graščak Paškega gradu se je imenoval Modroshajn. Bil je čokate postave, lokav, nasilen in skop. Nekoč je prišla v grad uboga ženica prosit miloščine. Nikjer ni opazila žive duše, kajti Modroshajn radi skoposti ni maral imeti mnogo služabnikov. Stopajoč po mračnem hodniku je izza nekih vrat zaslišala čudno mrmranje in žvenkljanje denarja.

Tu je vstopila in v poltemi opazila človeka, ki je iz železne skrinje s polnimi rokami grabil cekine ter jih deval na mizo. Ženica je osupnila, kajti svoj živ dan še ni videla toliko denarja. Vendar se je ojunačila in prosila za miloščino. Gospodar se je zadržal nad njo, in ko ga je še prosila, je poklical hlapca ter mu ukazal, naj jo zapre v temnico. Ko so se zapirala vrata ječe, je žena izrekla strašno kletev. Gospodar je tedaj nenadoma izginil, tako da ga nihče ni videl. Denar se je pa raznesel po vseh kotih.

Poslej v gradu nihče ni več prebival. Danes pričajo o njem samo pošastne razvaline, okrog katerih v tihih nočeh tuli veter in pripogiba vrhove visokih smrek.

- (Orožen 1936: 110; zapisal Alojzij Zorec)

(GGNI 2)

PAŠKI MAROF IN KOZOLEC

Stari paški marof je stal pod grajskim hribom, kozolec pa je bil tam, kjer je zdaj graščina.

Bilo je pred sto leti, ko se je na starem Paškem gradu oglasil popotni človek, proseč milodara. Graščak pa je vzrojil in ga pognal.

Popotnik se je graščaku maščeval s tem, da mu je zažgal kozolec. To je bil silen požar, ki se je ljudem vtisnil v spomin skoraj tako ko istodobni požar božjepotne cerkve na Gori Oljki.

- (Orožen 1936: 110-111; zapisal Janko Orožen)

ŠOŠTANJ - PUSTI GRAD

(GGNI 3)

O PUSTEM GRADU IN JEZERU

V Šaleški dolini je bilo nekoč jezero.

Pusti grad pa je služil kot svetilni stolp; čolnarjem, ki so se ponoči nahajali na vodi, je kazal rešilno pot.

- (*Orožen 1936: 111; zapisal Janko Orožen*)

(GGNI 4)

DEKLE V PUSTEM GRADU PRI ŠOŠTANJU

Neko dekle je šlo na božič iz službe domov. Pride do Pustega gradu, vidi odprta vrata in vstopi, da bi si ogledala njegovo notranjost. Čim vstopi, se vrata zapro in dekle zapazi pred seboj moža, stoječega poleg treh sodov zlatnikov. Poslej je morala ostati v gradu celo leto; tisti mož ji je preskrboval hrano, ona pa mu je pospravljala in prejemala redno mesečno plačo. Ko je minilo leto dni, jo je mož vprašal, če hoče še nadalje ostati pri njem. Dekle je zanikala, ker je hotela domov, in mož ji je naložil za odhodnico polno košaro zlatnikov.

- (*Orožen 1936: 111-112; zapisala Alojzija Prodnik*)

(GGNI 5)

KAČA NA PUSTEM GRADU PRI ŠOŠTANJU

Mimo zakletih razvalin Pustega gradu je hodil mladenič k svojemu dekletu v vas. Dekletu je bilo ime Urška. Ko pride prvič mimo razvalin, ga neki glas pokliče po imenu, toda mladenič se ne zmeni zanj. Drugi večer napravi isto. Tretji večer se pa le odzove in glas ga vpraša, kam hodi vsak večer. Mladenič odvrne, kakor je bilo res. Tedaj mu govori glas: "Vzemi ta list na grohlji in nes ga župniku. Pusti Urško in vzemi mene, zakaj rešil me boš velike nesreče."

Mladenič se opogumi in se z listom takoj poda k župniku. Ta mu naroči, naj prideta v nedeljo ob 9. uri, da bi ju blagoslovil. Mladenič je pravil ljudem, da se bo poročil z nevesto, ki je še ne

pozna.

Pride nedelja. Velika množica ljudi se zbere v cerkvi. Ženin in duhovnik čakata, neveste pa ni od nikoder. Nenadoma se odpro vsa vrata, skozi glavni vhod pa prileti velika kača in poklekne poleg mladeniča. Župnik ju blagoslovi, na kači počí koža in ob mladeniču stoji kraljica. Bila je rešena prokletstva. Rešen pa je bil tudi grad.

Kraljica pelje mladeniča v grad. Tu mu pokaže sod zlatnikov ter pravi: "Te zlatnike si je oče prigoljufal, vrni jih lastnikom!" Pelje ga k drugemu sodu, prav tako polnemu zlatnikov, ter mu reče: "To so zlatniki, ki bi jih bil oče moral razdeliti med siromake. Stori to!" Nato mu pokaže še tretji sod zlatnikov, ki si jih je bil oče po pravici pridobil. Te zlatnike in ves grad podeli kraljica mladeniču, zahvali se mu, ker je grad in njo rešil prokletstva, ter mu svetuje, naj se le oženi z Urško. Nato se kraljica pogrezne v zemljo.

Mladenič in Urška sta se kmalu vzela, bila sta bogata in dobro se jima je godilo do smrti.

- (Orožen 1936: 112; zapisala Alojzija Prodnik)

(GGNI 6)

GREH IN KAZEN ŠOŠTANJSKEGA GRAŠČAKA

Neki šoštanjski graščak je šel k sv. obhajilu. Toda hostije ni zaužil, ampak si jo je položil v rano, ki jo je imel na nogi, misleč, da mu bo poprej zacelila.

Ko je graščak umrl, ni imel miru. Ob dvanajstih ponoči je vstajal iz groba in z motiko ter lopato kopal okrog hiš. Nekdo ga je videl, ko je prihajal iz groba, drugi pa so ga srečevali na cesti; vsi so se ga strašno bali.

Nekoč pa so se trije študentje odločili, da ga rešijo. Ob enajsti uri so šli na zvonik in ob dvanajstih so videli, kako je graščak prišel iz groba in se z motiko in lopato podal na delo.

Nato je eden izmed študentov stopil z zvonika ter zasadil nož na grob, s čimer ga je pred mrtvecem zaprl. Ko se je študent vrnil na stolp, so se vsi trije razporedili tako, da je eden gledal skozi lino, drugi je stal za njim in tretji je bil poleg zvona, držali pa so se za roke.

Ko se mrtvi graščak vrne in najde grob zaprt, se ozira naokrog, iščoč osebo, ki mu je to napravila. Ko zagleda študenta pri lini, se zakadi proti njemu. Toda v tistem trenutku je zadonel zvon, kakor bi bila ena ura. Prvi študent je potegnill za roko drugega in ta tretjega, ki je z batom udaril po zvonu.

K mrtvemu graščaku na pokopališču pa je priletel angel in mu vzel hostijo iz rane. Nato so se pojavili še črni vrani, ki so ga raztrgali.

- (Orožen 1936: 112-113; zapisal Alojzij Skoberne)

KATZENSTEIN

(GGNI 7)

KATZENSTEINSKA KLET

V neposredni bližini katzensteinskega gradu je cerkev sv. Florijana; tik ob starem gradu je manjša cerkvica ali večja kapelica. Za to cerkvico pa svet močno bobni, kar je znak, da se znotraj nahaja obokana klet. Ta klet ima svoje okno v živi skali. Kdor gre preko potoka na drugo pobočje, tisti to okno lahko vidi. Nedavno bi bil nekdo rad pogledal skozenj. Dal se je z vrvo spustiti navzdol. Ali tam, kjer je lina, je skala toliko vbočena, da se ji ni mogel približati.

Trdna je ta klet. Trdni so bili sploh zidovi Katzensteina, kajti zanje so uporabljali soljeno malto. O tem so se zidarji prepričali leta 1927., ko so popravljali obe cerkvi; zadeli so namreč mestoma na stari zid.

V grajski kleti so sodi starega vina. Doge so že zdavnaj odpadle in vino drži samo vinski kamen. Neki možje so že skušali prebiti obok kleti, da bi prišli do vina. Ali njihovi napori so bili zaman, do vina niso mogli. Še danes je v kleti.

- (Orožen 1936: 113-114; zapisal Janko Orožen)

(GGNI 8)

ČRNI JURIJ

Na Katzensteinu je Črni Jurij služil za hlapca. Ker so z njim grdo ravnali, je vznejevoljen pobegnill iz službe in se podal

naravnost k cesarju, kjer je prosil, naj ga zaposlijo.

Cesar je njegovi prošnji ustregel in Črni Jurij mu je tako marljivo delal, da mu je cesar na koncu obljubil za plačilo tisto stvar, ki si jo sam izbere, pa naj bo karkoli in kakršnakoli. Črni Jurij si je izgovoril topničarje in top. Ko mu jih je cesar dal, jim je ukazal, naj po vrsti razstrele vse gradove. Tako se je zgodilo. Gradovi so bili uničeni in nikdar več ne bodo vstali.

- (Orožen 1936: 114; zapisal Janko Orožen)

(GGNI 9)

ŽAL ŽENE

Blizu Katzensteina je nad Grebeničkom vhod v dolgo podzemeljsko jamo, zijalko, ki se končuje šele vrh Loma. V zijalki je velika votlina, ki pozneje prehaja v ozek hodnik, skozi katerega se je treba plaziti. Delajo se v njej kapniki in tujci jo radi obiskujejo.

V zijalki so nekoč živele žal žene. Posestniku Razpodovniku so vedno hodile pravit, kdaj naj seje bob. Celo pozimi so prihajale s takim naročilom. Razpodovniku je bob, ki ga je sejal po gladkem snegu, vedno zdrčal za leseno ograjo, kjer so ga pobrale žal žene, da so se z njim hranile, vendar je bob zrasel dovolj gost in je bogato obrodil.

Ena izmed žal žen je hodila k Razpodovniku ležat. Imela je lase silno dolge in spletene v kito, ki je ležala na tleh poleg postelje. Razpodovnikova žena se je radi tega razburjala. Šla je vprašat za svet gospoda župnika, ki ji je rekel, naj žal ženi položi kito v posteljo. Tako je napravila. Žal žena pa je v tistem trenutku vzkliknila: Pičila me je kača! ter je izginila. Tudi njene tovarišice so neopazno zapustile ne samo kraj, ampak tudi zijalko.

Danes jih v njej nihče ne vidi več. Ali v zgodnjih jutranjih urah se na tleh velike votline lahko opazijo sveže stopinje, čeprav bi se prejšnji večer vsi sledovi zbrisali.

- (Orožen 1936: 114-115; zapisal Janko Orožen)

(GGNI 10)

GRAŠČAK S KATZENSTEINA ZGRADI CERKVICO SV. FLORIJANA

Vzhodno od Šoštanja je na nekem griču cerkvice sv. Florijana. Na tistem mestu je stal nekoč grad.

In v gradu so imeli veliko slavje. Prišlo je mnogo plemičev iz raznih krajev. V največjem veselju postane grajski hčeri slabo. Zapusti družbo in se gre sprehajat. Bilo ji je tedaj okrog dvanajst let. Ko pride pred grad, spleza na obzidje in se sprehaja po njem - bilo je namreč dovolj široko. Ko je bila na najnevarnejšem mestu, ji po nesreči spodrsne in pade v prepad. Eden izmed hlapcev to vidi in hiti graščaku povedat o nesreči. Graščak je kar onemel. Zaobljubi se, da bo zgradil ob prepadu cerkvico, ako se hči ni ubila. Vsi hite pogledat v prepad, kaj je z njo. Glej čudo! Hčerka jim prihiti vesela naproti. Obsuli so jo z vprašanji. Ona pa jim pripoveduje: "Ko sem padala, se mi je zdelo, da me nosijo angeli. Ko sem dospela do dna, sem čutila, kakor da sem legla na pernico."

Graščak je izpolnil svojo obljubo. Cerkevica še dandanes stoji. Posvečena je sv. Florijanu in jo obiskujejo pobožni romarji.

- (*Orožen 1936: 115; zapisal Franc Nedoh*)

ŽAMBERK

(GGNI 11)

MALI KRAJEVNI SPOMINI

Sedanje Petrovo posestvo je bil nekdam graščinski sadonosnik. V ozadju za hišo so bila še nedavno velika in stara drevesa, ki so zdaj večinoma podlegla zobu časa.

Vzhodno od grajskega hriba je hišica, ki se imenuje zdaj "Na vahti". Tu je bila baje nekdam grajska stražnica.

Vsa graščinska posest se je nekdam delila na štiri oskrbništva, ki so po propadu graščinskih gosposčin pripadla štirim kmetom: Oletu, Potočniku, Hrovatu in Ježovniku.

- (*Orožen 1936: 115, zapisal Janko Orožen - po župnijski kroniki in deloma po pripovedovanju*).

(GGNI 12)

TURKI UNIČIJO ŽAMBERK

Na poti s Koroške so prišli Turki nekoč do Kepa, kmeta, ki ima svoje domovje med Zavodnjem in Št. Vidom. Pred seboj so zagledali na precej strmem gričku tik nad Zavodnjem stoječi grad Žam[b]erk, ki jih je s svojo ponosno proti oblakom segajočo obliko močno dražil. Ozrli so se naokrog in zagledali nad Kepom veliko reber, kamor so potegnili silen top. Od tam so namerili naravnost na grad, ki je kmalu zletel v zrak.

Turkom pa je bil lepi kraj zelo všeč. Zato so zasadili na mnogih mestih lipe, ki dočakajo visoko starost, in so se zarekli, da se nekoč še povrnejo pogledat, kako lipe rastejo.

Dve taki lipi sta bili pri Kepu; ena lipa, stoječa poleg križa pred Petrovo gostilno v Zavodnjem, se je morala [s križem] vred umakniti novi cesti, in druga lipa, ki je krasila okolje Petrovega soseda, je postala tako slaba, da so jo morali podreti.

Ako se Turki res še kdaj vrnejo v Zavodnje, lip, ki so jih nekdanj zasadili, ne bodo videli več.

- (Orožen 1936: 115-116; zapisal Janko Orožen)

(GGNI 13)

GOSPODARJEVA HUDOBNOST JE UNIČILA GRAD

Neki posestnik [žamberškega] gradu je imel pastorka, ki ga je sila sovražil in pognal z doma. Pastorek je šel v vojsko in se je odlikoval v mnogih bitkah. Pozneje je prišel s Koroškega s četo vojakov. Naskočil je grad, ga osvojil in razdejal, posadko pa pobil do zadnjega moža.

- (Orožen 1936: 116; zapisal Janko Orožen (po župnijski kroniki))

(GGNI 14)

KOPANJE ZAKLADA

Na Žamberku je baje zakopan zaklad; vsaj neki ljudje verujejo v to. Med njimi je bil pred nekaj leti tudi kmet, ki se je odločil, da bo zaklad izkopal. Do tega sklepa ga je privedel

berač Kolomuh z Razborja.

Hodila sta na grad podnevi pa tudi ponoči. Kmet je kopal, da mu je tekel pot po obrazu, berač pa je v bližnji senci ležal, čital "Kolomona" in pričakoval, kdaj prinese kdo njemu in kmetu jedi in pijače.

Za kopanje je zvedel tudi gospod župnik, in ker se je vršilo celo o najsvetejših dneh, npr. o božiču, je poklical pridnega kopača k sebi in mu delo ustavil.

- (*Orožen 1936: 116; zapisal Janko Orožen*)

FORHTENEK

(GGNI 15)

ZIDANJE FORHTENKA

Ko so zidali Forhtenek, so kmete silno mučili s tlako. Marsikateremu je obležala vprežna živina mrtva pred vozom.

Mnogi tolikih muk niso mogli več prenašati in so se izselili. Okoliš, kjer so bivali dotlej, je opustel ter se je jel imenovati Pusta gora. Leži deloma v škalski, deloma v podgorski župniji.

- (*Orožen 1936: 117; zapisal Franc Hribernik, rkp. zbirka*)

(GGNI 16)

PUSTA GORA

Okolica na severu Forhteneka se imenuje Pusta gora. Svoje ime je dobila v grofovskih časih.

Forhteneški gospodje so sila kruto postopali s tlačani. Ko je nekoč na njihovem gradu zatrobil rog, pozivajoč tlačane na delo, iz severne okolice ni bilo nikogar. Da bi graščaka ujezili, so tamkajšnji kmetje dali zažgati v pečeh velik ogenj, kakor da bi pekli kruh, in gospoda je mislila, da kljubujejo. V resnici so pa kmetje zapustili domove in ogenj ter se podali pod viderdriškega gospoda, kjer so pričakovali boljše usode.

- (*Orožen 1936: 117; zapisal Janko Orožen*)

(GGNI 17)

PROPAD FORHTENEŠKEGA GRADU

Na Forhteneku je bival graščak, ki je bil pravi trinog. Nekega dne so se pojavili na nebu temni oblaki. Grozno je grmelo in švigale so strele. Udarilo je v grad, ki je začel goreti.

Graščaka ni bilo doma, a ravno se je vračal. Od daleč opazi ogenj in pospeši korak. Ko pride na zadnji breg, vidi, kako hodi pod zidovjem gorečega gradu zeleni mož.

Graščak se ga je prestrašil. Takoj je obrnil konja in odjezdil, ne da bi se bil še kdaj vrnil.

Grad pa je zgorel do tal in je ostal zapuščen.

- (Orožen 1936: 117; zapisal Franc Hribernik, rkp. zbirka)

(GGNI 18)

POSLEDNJA VOLJA ZADNJEGA FORHTENEŠKEGA GRAŠČAKA

Ko je zadnji gospodar gradu začutil, da se mu bliža poslednja ura, je razdelil vsa svoja zemljišča med svoje zveste služabnike, in sicer med grajskega kaplana, vratarja in hlapce.

Odtlej so se ohranila mnoga domača imena novih gospodarjev. Domu, ki ga je zgradil kaplan na podarjenem zemljišču, pravijo po domače "Pri kaplanu"; dom, ki si ga je postavil bivši vratar tik ob gradu, se imenuje "Pri vratarju". In domovi hlapcev nosijo imena svojih novih gospodarjev: "Pri Mohaču" (= Mihcu), "Pri Jerneju", "Pri Gregorju", "Pri Jakobu".

- (Orožen 1936: 117-118; zapisal Franc Hribernik, rkp. zbirka)

(GGNI 19)

RIBNIK IN PODZEMSKA HODNIKA

Tik pod gradom je na Polnerjevem svetu studenec, kjer je bil grajski ribnik.

Pravijo, da je pod ribnikom vodil podzemeljski hodnik do gradu.

Drug podzemeljski hodnik je imel svoj vhod pri Filonšku, kjer je hlev, ki je nekdanj služil grajski gospodi, še danes poslikan.

- (*Orožen 1936: 118; zapisal Janko Orožen*)

(GGNI 20)

FORHTENEŠKI ZVON

Pod Forhtenekom je lepa obsežna okolica Ravne, kjer se na malem hribčku nahaja lična cerkva sv. Duha. V ravenski cerkvi je manjši srebrn zvon, ki ima zelo lep in tako močan glas, da se dalje čuje ko veliki zvon. Ta ravenski srebrni zvon je bil nekdanj v forhteneški grajski cerkvi.

- (*Orožen 1936: 118; zapisal Janko Orožen*)

MAROVŠKA GRAŠČINA

(GGNI 21)

VODNJAK V MAROVŠKI GRAŠČINI

Ob cesti, ki je vodila v starih časih iz Celja v Slovenj [G]radec, je nastal gradič Marof. V tem gradiču so bivali roparski vitezi, ki so napadali trgovce na cesti. Ako kak trgovec ni plačal odkupnine, so ga vrgli v grajski vodnjak.

V poznejših časih so mnogi posestniki tega gradiča trdili, da so slišali v ponočnih urah iz vodnjaka škripanje kosti in stokanje mrtvih.

Pred nekaj leti so vodnjak preiskali, toda kosti niso našli. Obstoji pa mnenje, da je neki prejšnji posestnik dal vodnjak izčistiti.

Drugi pa trdijo, da so bili v vodnjak vrženi Turki, ki so napadli ob koncu 15. stoletja Šaleško dolino.

- (*Orožen 1936: 118-119; zapisal Gerhard Mravlagg*)

VELENJE

(GGNI 22)

PODZEMELJSKI ROV

Pravijo, da je vodil z velenjskega gradu v trg podzemeljski rov.

- (Orožen 1936: 119; zapisal Franc Povh)

(GGNI 23)

TOMAŽ HREN V VELENJU

Velenjski grad in cerkev Matere Božje v Velenju sta bila ob času reformacije protestantovska. V protireformacijskih bojih je prišel v te kraje tudi ljubljanski škof Tomaž Hren s svojimi spremljevalci zažigat protestantovske knjige. Prebivalci so bili tako razburjeni, da niso hoteli dati škofu in spremljevalcem nič hrane.

Tako govori ustno izročilo še dandanašnjih dni.

- (Orožen 1936: 119; zapisal Franc Skaza)

ŠALEK

(GGNI 24)

ZIDANJE ŠALEŠKEGA GRADU

Nekoč je bival na šaleškem gradu graščak Valentin. Ukazal je kmetom, da so mu prišli gradit velik stolp. Tudi z gradu Turn so prišli tlačani pomagat. Delavcev je bilo ko listja in trave. Nadzorovala jih je mlada grofova hči, ki je zelo grdo ravnala s podložniki; kdor je le malo počival, je moral jahati oslico. Oslica pa je bila iz lesa in je imela zelo ostro hrbtišče. Jahaču so zvezali noge pod osličjim trebuhom, tako da ni mogel razjahati. Marsikdo je na oslici izkrvavel.

Nekoč je dala grofična mučiti starega tlačana. Ob tisti priliki se je zemlja odprla in požrla mlado okrutnico.

Še danes se vidi prepad, ki ga je dal izkopati graščak, da bi rešil hčerko.

- (Orožen 1936: 119; zapisal Franc Skaza)

(GGNI 25)

PODZEMELJSKI HODNIKI

Najmogočnejši grad v Šaleški dolini je bil Šalek. Ta grad je imel podzemeljske zveze z drugimi gradovi. Največji podzemeljski rov pa je vodil do Ognjenega gradu, čigar razvaline se nahajajo nekaj sto metrov višje.

Ker je proklet grad, je seveda proklet tudi rov. Pogumni fantje so že večkrat hoteli odkopati in pobrati zaklad, ki je baje skrit v rovu. Toda kadarkoli so odkopali zemljo do rova, so slišali v njem neko bobnenje, prestrašili so se in zbežali.

- *(Orožen 1936: 120; zapisal Franc Povh)*

(GGNI 26)

GRAJSKE POSTOJANKE

Šaleški gospodje so imeli svoje postojanke tudi po vaseh. Tako je bila pri Oštirju (kakor se zdaj pri hiši pravi) v Šaleški vasi njihova shramba za žito.

V isti vasi so imeli stolp, s katerega so graščaki klicali svoje lovce z rogom na lov. Temu stolpu so pozneje Šalečani prizidali cerkev, na nekem stebru blizu cerkve so imeli graščaki v starih časih kip sv. Krištofa, zaščitnika treznosti. Ta kip je bil baje zelo velik, kajti sv. Krištof je imel za palico precej debel hrast.

- *(Orožen 1936: 120; zapisal Franc Povh)*

(GGNI 27)

TURKI OBLEGAJO ŠALEŠKI GRAD

Pravijo, da so Turki nekoč oblegali šaleški grad. Vse poslopje so razstrelili, samo stolpu niso mogli do živega; radi njegove trioglate oblike so se odbile od njega vse turške krogle.

Ako je kaj resnice na tem, se je to zgodilo leta 1643., ko so oblegali bližnje Velenje.

- *(Orožen 1936: 120; zapisal Franc Povh)*

(GGNI 28)

STRELA UNIČI ŠALEŠKI GRAD

Pripovedujejo, da so pred sto in petdesetimi leti nekega popoldne v gradu plesali. Divjala je nevihta in v grad je treščilo. Niso pa opazili požara, dokler ni bila vsa streha, ki je bila narejena iz škodljev, v plamenu. Tedaj je zgorel tudi arhiv.

To pripovedovanje utegne biti resnično. Po tem požaru gradu niso več obnavljali.

- (Orožen 1936: 120; zapisal Franc Povh)

(GGNI 29)

ŠALEŠKI GRAŠČAK PREKOLNE GRAD, ŽENO IN HČERE

V šestnajstem stoletju sta močno slovela turnski in šaleški graščak. Bila sta si v sorodu, ker je imel turnski graščak za ženo princezinjo, hčerko šaleškega graščaka. Bila sta kakor prava prijatelja, toda oba sta bila prestrastna igralca.

Nekoč sta igrala ves dan. Proti večeru sta bila že v taki strasti, da sta zastavila vsak svoje premoženje. Zgodilo se je, da je turnski grof v igri zmagal. Dobil je šaleški grad z vsem posestvom. Šaleški graščak pa se je strašno razjezil in v jezi je proklel ne samo šaleški grad, ampak tudi svojo ženo in svoje tri hčere, princezinje. Proklete so še zdaj, grof pa se je preselil drugam.

Pred devetdesetimi leti je živela neka stara ženica. Za vogalom svoje hiše, ki stoji pod gradom, je videla nekoč proklete grofico v črnem oblačilu, ki je z neko kuhavnico mešala v kadi zlate cekine. Ženica se je prestrašila in je hotela zbežati. Toda grofica jo je nagovorila in ji rekla, naj se nič ne boji. Ženica se je ojunčila in je stopila bliže h grofici, ki ji je povedala, da bi jo bila rešila, če bi se ne bila prestrašila in zbežala. Dobila bi bila vse zlate cekine.

Ista ženica je nekoč videla proklete princezinje, ki so se v črni kočiji vozile okrog gradu.

- (Orožen 1936: 121; zapisal Franc Povh)

(GGNI 30)

ZAKLETA GRAŠČAKINJA

Neki mož je hodil mimo šaleškega gradu na delo v bližnji rudnik. Ker je bil zelo skromen, je hodil na delo bos. Toda po gozdu je bilo ostro kamenje; zato je uporabljal za tisti del poti lesene cokle, ki jih je shranjeval v razvalinah. Neko jutro se mu je tako mudilo, da se ni umil in ni zajutrkoval. Ko hoče tistikrat zopet shraniti cokle v porušenem gradu, zagleda med kamenjem nekoliko veder, polnih zlatnikov, okoli katerih je plesala stara žena in pela: "Človek božji, umij se s prosom!" Toda delavec se prestraši in zbeži. Pride mu na misel, da ga je strašilo, ker se ni umil. Hitro teče k potoku in se umije. Tedaj mu pride naproti drug človek. Rudar mu pove, kaj je videl in slišal. Oba se ojunačita in gresta nazaj h gradu. Ko prideta v notranjost razvalin, vidita ženo, ki je sedela brez veder in vzdihovala. Približata se ji in žena reče tistemu, ki je bil zbežal: "Nesrečni človek, zakaj me nisi ubogal! Rešil bi bil mene, ki sem zakleta, in dobil bi bil vse zlate."

- (Orožen 1936: 121-122; zapisal Franc Nedoh)

(GGNI 31)

GRAJSKI HLAPEC JURIJ S ŠALEŠKEGA GRADU

Bilo je na praznik sv. Rešnjega telesa. Procesija se je vila po prijazni šaleški vasici. Udeležili so se je skoraj vsi vaščani, hlapec Jurij pa ni prišel. Podal se je rajši v grajsko klet. Mislil si je: "Danes se ga lahko napijem, ko ni nikogar doma."

Komaj je odprl vrata, je zagledal strašen prizor. Pred njim je stal v svilo oblečen mož. V eni roki je držal velik križ, v drugi pa veliko in črno kačo, ki mu je z repom ovijala noge in ga tako stiskala, da je kričal in klical na pomoč.

Komaj je neznan trpin zagledal Jurija, je zavpil nad njim: "Ti si zdaj isto napravil, kar sem storil nekoč jaz." Nato se je zgrudil mrtev na tla. Ta trpin je bil neki prejšnji graščak.

Ista kazen je zadela zdaj hlapca Jurija. Kdor bi si upal iti na sveti večer med 11. in 12. uro na razvaline in bi pri vsakem

koraku, ki bi ga naredil od doma pa do razvalin, zmolil očenaš, tisti bi čul ihtenje hlapca Jurija.

- (Orožen 1936: 122; zapisal Franc Skaza)

GORICA (ECKENSTEIN) - OGNJENI GRAD

(GGNI 32)

VILE POD OGNJENIM GRADOM

Ognjeni grad je bil zelo velik in obdajalo ga je močno obzidje. Na eni strani je bil globok prepad, kjer so baje živele vile.

- (Orožen 1936: 122; zapisal Franc Povh)

(GGNI 33)

TURKI PRED OGNJENIM GRADOM

V petnajstem stoletju so obiskovali naše kraje Turki. Prehodili so Savinjsko, Šaleško in Mislinjsko dolino. Tudi pred šaleškim gradom so se ustavili, ker ga pa niso mogli zavzeti, so začeli oblegati Ognjeni grad.

V gradu je baje živel grof, ki je imel pobožnega in hrabrega sina. Ta se je bojeval s Turki. Ker pa je imel zelo malo vojakov, so ga Turki premagali. Sin je zbežal, a na begu so ga rešile vile s tem, da so ga skrile v prepad, kjer so bivale. Grad pa so Turki porušili.

- (Orožen 1936: 122-123; zapisal Franc Povh)

(GGNI 34)

ZAKLETA GROFOVSKA HČI

Ubog kmet je nekoč oral pri goriškem graščaku. Plug pa je bil že star in železje na njem je bilo vse obrabljeno. Ni čuda, da se mu je utrgala veriga, za katero so vlekli konji, čim je urezal nekaj brazd.

Da bi lahko delo dokončal, se je napotil v grad po drugo verigo. Ko je prišel na grajsko dvorišče, je zagledal nenavaden prizor: lepa, v popolnoma črno svilo oblečena deklica se je igrala

s peskom, ki ga je bil pripravil graščak za ometanje grajskega zidu.

Ko kmet zagleda neznano deklico, se silno začudi. Ona pa se žalostno nasmeje in reče z nenavadno mehkim glasom: "Ti, kmetič, si že drugi, ki mi ga je Bog poslal, da bi me rešil. Zakaj se nisi danes zjutraj umil? Ako bi bil to napravil, bi bila jaz rešena prokletstva in bi umrla. Še enega moža mi bo Bog poslal, da me skuša rešiti; toda to še ne bo kmalu, kajti pečki za tisto drevo, ki bodo napravili zibel zanj, še niso padli z neba."

Po teh besedah se deklica silno razjoka, iztrga iz obleke nitko in veli kmetu, naj jo vtakne v žep in skrbno pazi, da je ne izgubi.

Ko je neznanka podarila kmetu nenavadno darilo, je silno zagrmelo in iz zemlje se je zaslišal zahripan glas: "Uboga grofovska hči!"

Kmet se ves zmeden odpravi domov. Ko je bil na pol pota, začuti v žepu nekaj težkega. Pogleda in kaj vidi ... svilen mošnjo, polno zlatih kovancev ...

- (*Orožen 1936: 123; zapisala Alojzija Prodnik*)

(GGNI 35)

ZAKLAD POD RUŠEVINAMI OGNJENEGA GRADU

Ljudje pravijo, da se nahajajo pod ruševinami ali veliki zakladi zlata ali pa velika množica gadov in modrasov. Kadar je huda ura in se bliska, strela vedno po večkrat udari v razvaline. Pravijo, da vleče strela nase ali zlato ali pa dragocena krona kralja gadov in modrasov.

Približno pred sto leti so se zbrali možje in se prijavili, da prekopljejo razvaline in pridejo do kleti, kjer je baje zaklad. Toda klet ima troje velikih kamenitih vrat. Možje so že odkrili dvoje vrat, ko pa so prišli do tretjih, so pustili delo in odšli.

- (*Orožen 1936: 123-124; zapisal Franc Povh*)

LILGENBERG - GRADIŠČE

(GGNI 36)

BOGASTVO GRAŠČAKOV NA GRADIŠČU

Pravijo, da so imeli graščaki na Gradišču za dve teleti suhega zlata.

- (Orožen 1936: 124; zapisal Franc Povh)

(GGNI 37)

TURKI BREZ USPEHA OBLEGAJO GRADIŠČE

Turki so prišli večkrat tudi v Šaleško dolino. Plenili in požigali so povesod. Zelo so se zanimali za gradove, ker so vedeli, da so graščaki bogati.

Ko so nekoč zopet začele goreti grmade na Gori Oljki, na Kozjaku in pri Sv. Križu, tedaj je graščak na Gradišču ukazal grajskim hlapcem, naj hitro spravijo poljske pridelke v grad, in grajskim vojakom, naj se oborožijo in pripravijo za boj s Turki.

Kmalu so bili Turki pred Gradiščem. Začeli so ga oblegati. Grajski vojaki in hlapci so hrabro odbijali turške napade. Ker so Turki izprevideli, da z naskoki nič ne opravijo, so začeli izpodkopavati obzidje. Tedaj je graščak ukazal spraviti živež in živino na notranje dvorišče. Lakote se v gradu ni bilo treba bati, saj so imeli več sto volov.

Ali Turki le niso hoteli oditi in graščak je poklical svoje poveljnike in pametne može, da bi se z njimi posvetoval, kaj naj naredo: ali naj se bojujejo še nadalje ali naj se vdajo na milost in nemilost.

Dolgo so se posvetovali, ne da bi bili kaj pravega odločili. Končno reče eden izmed pametnih mož: "Ako mi pustite mučiti žival, vas rešim." Gospodje poveljniki so se nekaj časa ustavljali, končno pa so se vdali, ker so sprevideli, da se sicer ne ubranijo Turkov.

Tisti mož je ukazal nekemu hlapcu, naj mu privede največjega vola. Nato je velel grajskim hlapcem, naj ga pretepajo. Vol je začel tuliti. Čim bolj so ga pretepali, tem bolj je tulil. Nazadnje so ga napol živega slekli iz kože. Nato so ga polovico

skuhali, polovico so pa nesli na grajsko streho. Tam so jo obesili na vrh in jo spustili v turški tabor, češ da imajo toliko hrane, da lahko postrežejo tudi Turkom.

Turki so se res dali preslepiti in so brez uspeha odšli.

- (*Orožen 1936: 124-125; zapisal Franc Povh*)

(GGNI 38)

TURKI NA GRADIŠČU

Nekoč so prišli Turki oblegat grad Gradišče. Ko so dospeli do grajske kapele sv. Jakoba, so vsi konji popadali na kolena. Turki so jih vzdigovali, toda zaman. Noben konj ni vstal. Zato so se utaborili na tistem mestu. Domenili so se, da pojdejo do gradu peš. Ko so prišli pred obzidje, je grajski čuvaj zatrobil v znak, da so Turki tu. Takoj je šlo nekaj vojakov na obzidje, drugi pa so odnašali dragocenosti v podzemeljske kleti. Tudi vsa gospoda je šla v kleti.

Branitelji so dobro merili. Neki grajski hlapec je zadel samega pašo, ki je sedel v taboru. Turki so se zaradi tega tako razjezili, da so naskočili grad. Grajski hlapci so bili v veliki nevarnosti. Sklenili so, da puste na dvorišču več sodov dobrega vina, sami pa da se skrijejo v kleti. Po njihovem naročilu je čuvaj dal znak in hlapci so se skrili. Samo eden je ostal na straži. Ta je zaprl podzemeljsko klet s ploščo, ki jo je pokril s prstjo. Nato se je dobro skrnil v majhno skrivališče v obzidju in stražil. Turki so pridrli v grad. Našli niso žive duše. Zato so sedli za mizo in pili. Ko so bili vsi Turki pijani in zaspani, je stražar odprl podzemeljsko klet in naročil hlapcem, naj se tiho spravijo iz kleti. Napadli so Turke, ki niso imeli orožja pri sebi. Klanja je bilo kmalu konec. Grajski hlapci so poklali vse Turke in pobrali so jim vse orožje, ki so ga imeli v taboru. Tako so jih z zvijačo premagali.

- (*Orožen 1936: 125; zapisala Alojzija Prodnik*)

(GGNI 39)

TURKI V GRAJSKEM VODNJAKU

I.

Turki so prišli oblegat grad Gradišče. Graščak je poslal vse svoje hlapce in dekle, da ponoči napadejo turški tabor. Ali bili so premagani. Ni se še začelo svitati, ko so navalili Turki z vso silo na grad. Graščakinja je šla k paši in ga je prosila, naj bi gradu prizanesel. Zaman. Paša jo je ukazal prijeti ter zvezati in je udrl s svojimi vojaki v notranjost gradu.

Graščak mu je ponujal veliko odkupnino, ako mu izpusti ženo. Rekel pa je, da mora paša vrhu tega izkopati vodnjak, ki bi bil tako globok kakor Šaleška dolina, in naj izmeri, koliko vojakov bi šlo vanj.

Paša je ukazal svojim vojakom, naj gredo in izkopljejo tak vodnjak. V dveh tednih je bil gotov. Potem je paša ukazal, naj prinesejo vrvi, da se bodo spuščali vanj.

Prvi se je v vodnjak spustil pašin namestnik. Sledili so mu drugi turški vojaki. Kmalu je bilo polno dno. Nato so naredili pregrajo in znova spuščali vojake v globino. Ko so napravili tretjo pregrajo, je zmanjkalo turških vojakov.

Zdaj je rekel paša graščaku, da bodo morali v vodnjak tudi njegovi vojaki. Ti pa so prosili pašo, naj prej pregleda, če tretja pregraja dobro drži. Paša je poslal v vodnjak svoje poveljnike, naj pregledajo pregrajo.

Poveljniki so ubogali. Ko so že bili v vodnjaku, so grajski vojaki začeli metati kamenje noter. Kmalu so bili Turki zasuti. Zdaj so šli grajski vojaki v dvorano, kjer se je mudil paša z graščakom. Prijeli so ga. Paša je zavpil na ves glas, da bi priklical svoje vojake. Ni jih bilo.

Gnali so pašo k vodnjaku, kjer je slišal jok in stok svojih vojakov, zasutih s kamenjem. Paša se je zadržal, da se bo maščeval. Vojaki so se ustrašili in so ga [za noge privezali na dve lipi].

Graščak je bil vesel. Svojim vojakom je napravil veliko pojedino in jih je bogato obdaril.

Obešeni paša pa ni dal miru. Vojaki so ga zato začeli zibati in so ga zibali tako dolgo, da so se vrvi potrgale in pašo zagnale po gričku, koder se je skotalil v dolino.

Prav tedaj, ko se je utrgala vrv, je prišel neki kmet ter povedal graščaku, kaj je doživel. Na vznožju grajskega griča je bila pridrla iz zemlje rdeča reka. Graščaka in njegove vojake je peljal na tisto mesto. Dolgo so ugibali, odkod naj bi bila kri. Končno je eden izmed vojakov omenil, da bi to utegnila biti kri tistih, ki so bili v vodnjaku živi pokopani.

Še dandanes se vidi na tistem mestu rdeča prst.

II.

Turki niso pozabili na Gradišče in so prišli znova. Utaborili so se pred obzidjem in začeli oblegati grad. Hlapce in vojake so kmalu premagali in tudi graščak jim je prišel v pest.

Turški poveljnik je ukazal, naj ga privedejo predenj. Zahtevali so od njega, naj mu pove, kje ima zaklad. Graščak mu je odgovoril, da je zaklad tako dobro skrit, da ga poveljnik nikdar ne najde; vendar mu ga hoče izročiti, ako ga izpusti ter izpolni še dve želji.

Poveljnik je graščaka izpustil in ta mu je povedal prvo željo: turški poveljnik naj ukaže svojim vojakom izkopati sredi grajskega stolpa tako globok vodnjak, da bo njega dno tako nizko, kakor je Šaleška dolina. Poveljnik je dal povelje in delo je šlo hitro izpod rok. Komaj je čakal, da bi bil vodnjak gotov.

Nato je graščak povedal svojo drugo željo: poveljnik naj izmeri, koliko vojakov gre v vodnjak.

Zdaj so prinesli grajski hlapci dolgo vrv in po njej so spuščali turške vojake v vodnjak. Ko jih je bilo dno polno, so napravili nad njim pod, na katerega so spuščali druge vojake. Tako so delali, dokler ni bil vodnjak do polovice poln. Zunaj so bile še tri turške čete; njihovi poveljniki so se branili izvršiti povelje. Ali ko jim je glavni poveljnik rekel, da je treba vodnjak izmeriti do konca, sicer graščak ne izda zaklada, so se [v]dali; poslednji turški oddelki so se spustili v vodnjak, samo poveljniki so še ostali zunaj.

Vodnjak še ni bil poln in na vrsti so bili grajski hlapci in vojaki, da bi se spuščali noter. Ali turške poveljnike so prosili, naj gredo prej pogledat, če je v vodnjaku vse prav narejeno.

Ko so bili turški poveljniki v vodnjaku, so grajski hlapci in vojaki začeli metati kamenje v vodnjak, tako da so vse Turke

zasuli. Glavnega poveljnika so potem privezali z nogami na vrhova dveh lip, ki so ju izpustili.

Tako so grad že drugič rešili pred Turki.

- (Orožen 1936: 125-127; zapisala: I. Mirko Prodnik, II. Franc Povh)

(GGNI 40)

TURKI PORUŠIJO GRAD GRADIŠČE

I.

Kmalu nato so Turki zopet prišli nad Gradišče. To pot so pripeljali s seboj tudi topove, da bi razrušili grad. Najprej so mislili streljati od "Golobovega križa", toda tu jim ni ugajala lega. Nato so obšli grad in se ustavili pri "Glinškovem križu", odkoder so pričeli streljati. Ko so ustrelili prvič, je šla krogla malo nad gradom; drugi strel je šel mimo stolpa; s tretjim strelom so pa Turki grad porušili.

Ruševine so pokopale pod seboj velike zaklade, ki jih še ni nihče odkril.

Iz kamenja nekdanjega gradu so ljudje zgradili cerkev sv. Jakoba, ki stoji še danes.

II.

Ko so šli Turki na Dunaj, so spotoma plenili in rušili vse gradove, ki so jih zapazili. V Šaleški dolini so zagledali močno utrjeni grad Gradišče. Napotili so se proti njemu. Prišli so do Glinškovega križa. Ali to mesto se jim je zdelo za napad nepripravno. Vrnili so se in prišli do Praznikovega križa. Okrog križa so postavili taborišče ter odšli proti gradu.

Graččak se je hotel Turkom porogati ter je razobesil vrh stolpa zastavo. Turški paša se je sila razjezil in je ukazal svojim vojakom, naj obstreljujejo grad. Ko so prvič ustrelili s topom, je šla krogla mimo gradu, ko so ustrelili drugič, je porušila obzidje.

Po padcu obzidja je graščak razobesil drugo zastavo kot znamenje, da se vda. Toda paša je še tretjič ustrelil iz topa in porušil ves grad.

Turki so vdrli v grad. Ali našli niso drugega ko pismo, v katerem je bilo napisano, da je v grajskem griču pokopanega zlata za dvoje telet. Turki so iskali zaklad, toda niso ga našli.

Odšli so.

Iz kamenja, ki je ostalo od gradu, so pozneje zgradili cerkev sv. Jakoba, ki še sedaj pogleduje po lepi Šaleški dolini.

- (*Orožen 1936: 128; zapisala: I. Franc Povh, II. Mirko Prodnik*).

(GGNI 41)

POTUJOČI PEVCI

Graščaki na Gradišču so imeli zelo radi lov in petje. Takrat so še hodili po svetu potujoči pevci, ki so jih na gradovih radostno sprejemali. Nekoč so prišli tudi na Gradišče. Graščak jih je lepo sprejel in hlapcem je naročil, naj gredo po turnskega graščaka, da se bo tudi on prišel zabavat. Ko je prispel na Gradišče, se je pričelo rajanje in prepevanje. Turnski grof je bil tako vesel, da je naročil svojim hlapcem, naj pripeljejo iz njegovega gradu več sodov vina. Potem so pa na Gradišču tako pili, da je bil takorekoč ves grad pijan.

Medtem so pa pridrveli v Šaleško dolino Turki. Grajska gospoda, hlapci in vojaki se niso za Turke prav nič brigali, ker so bili vsi pijani. Celo stražnik v stolpu je zaspal in ni prijavil turškega prihoda.

[Turki so brez ovir prišli v grad.] Vinjena gospoda jih je sprejela kot svoje najboljše prijatelje. Turkom je bilo prav in so se gostili v družbi z gospodo. Nekateri izmed njih so pa šli po gradu in iskali zaklad in bogastvo. Kmalu so izropali ves grad. Ker je bil turnski graščak tudi na Gradišču, so nekateri Turki preplavali jezero in izropali tudi njegov grad.

Ko so Turki odhajali, so odvedli s seboj potujoče pevce. Hoteli so jih pokloniti sultanu. Toda potujoči pevci so Turkom kljubovali. Celo na turškem dvoru niso hoteli prepevati turških pesmi, nasprotno, peli so take pesmi, ki Turkom niso bile všeč. Turki, ki so pevce pripeljali na dvor, so jih morali peljati nazaj h grofu z naročilom, naj jih nauči drugih pesmi; zapovedati jim mora, naj prepevajo na turškem dvoru samo turške pesmi. Turki so namreč mislili, da so pevci last graščaka na Gradišču in da se morajo pokoravati njegovim ukazom. Turški vojaki so pripeljali pevce nazaj, toda ko so bili ti za varnim grajskim obzidjem, so zapeli takšno pesem, da so Turki naravnost vzrojili.

Ker je bilo Turkov premalo, da bi napadli grad, so šli k sultanu po nasvet. Sultan je povečal njihovo krdelo, jih poslal nazaj in jim zapovedal, da morajo grad porušiti, graščaka in pevce pa prijeti in jih pripeljati na turški dvor.

Ko so zopet gorele grmade po gorah, je gradiščanski grof že vedel, da prihajajo Turki po pevce. Takoj se je preselil na sosednji, skrit in utrjen Velenjski grad. Turki so zopet prišli, toda v gradu niso našli ničesar. Ko so se Turki vrnili brez pevcev, jih je dal sultan kaznovati.

- (Orožen 1936: 129-130; zapisal Franc Povh)

(GGNI 42)

KAZNOVANJE KRUTEGA GRAŠČAKA

Na Gradišču je bival graščak, ki je grdo ravnal s podložniki in je zelo ljubil lov in ribolov. Nekoč je povabil vse svoje prijatelje, naj pridejo loviti v grajska lovišča.

Preden so šli na lov, so v jezeru nalovili mnogo rib in si pripravili malo predpojedino. Ko so se najedli in napili, so se podali nad divjačino. Ker so imeli premalo psov, so morali podložniški dečki priganjati divjačino.

Medtem ko je bil graščak z gospodo na lovu, so se zbrali na gradu kmetje in grajski hlapci ter se dogovorili, da počakajo graščaka in njegove prijatelje, da ga ujamejo in mu sodijo. Kmetje so bili jezni na graščaka, ker je z njimi grdo ravnal, hlapci pa zato, ker se pri pojedini ni nanje prav nič spomnil.

Za določitev kazni so kmetje in hlapci zbrali poseben sodni zbor, ki so ga tvorili najpametnejši izmed njih.

Ko se je gospoda vrnila z lova, so jih uporniki obstopili. Odvzeli so jim divjačino, graščaka pa so zaprli v najtemnejšo ječo. Nato so si napravili na "čast zaprtega graščaka" veliko pojedino. Pili in jedli so ves dan in vso noč.

Drugi dan so graščaku sodili. Peljali so ga v sodno dvorano in ga posadili na zatožno klop. Prave kazni zanj še niso imeli. Seveda so bili vsi za njegovo smrt. Nazadnje si izmislil eden izmed najpametnejših, in sicer najmlajši med njimi, naj bi zabili v notranjo stran sode vse polno žrebljev, v sod naj bi dali graščaka, sod zabili in ga potem spustili po hribu v jezero.

Njegov predlog je sodni zbor sprejel.

Sod z žreblji in graščakom v notranjosti so spustili po severnem pobočju Gradišča v jezero.

V gradu pa so kmetje in hlapci napravili še eno pojedino v veselje, [ker] so se rešili okrutnega graščaka.

- (Orožen 1936: 130; zapisal Franc Povh)

(GGNI 43)

ROKOVNJAČI POD GRADIŠČANSKIM GRADOM

Pod gradom se nahaja neka votlina, o kateri pripovedujejo, da so imeli rokovnjači v njej svoje skrivališče. V to luknjo so vodila kamnita vrata, ki so se odprla samo, ako je kdo rekel: "Lišček, odpri vrata!" in zaprla, ako je izgovoril: "Lišček, zapri vrata!"

Nekoč je neki kmet iz Podgorja, ime mu je bilo Kozma, nabiral v svojem gozdu drva in se približal votlini. Nepričakovano nastane velik šum. Nato zasliši besede "Lišček, odpri vrata!" in vse polno roparjev se vsuje iz luknje. Šli so ropat po deželi. Na glas "Lišček, zapri vrata!" so se vrata zopet zaprla.

Kmet je prvič slišal te besede, saj so bile znane samo rokovnjačem, in bil je zelo radoveden, če se bodo tudi njemu vrata odprla. In res. Ko je izrekel besede "Lišček, odpri vrata!", so se mu odprla na stežaj. Zdaj je bil kmet v "kraljestvu rokovnjačev". Tu je našel vse polno zlata in srebra, ki so si ga bili rokovnjači nabrali in nakradli pri bogatih graščakih. Toda gorje! Ko je kmet te dragocenosti opazoval in si jih basal v žepe, je pozabil na besede, na katere so se vrata odpirala. Ostal je v votlini. Ko so se rokovnjači vrnili, so ga obsodili na težko kazen: živ se bo moral peči na kolu.

Ko je kmet Kozma trpel strašne muke, je preklel vse zlato in rokovnjače; še danes so baje prekleti.

- (Orožen 1936: 131; zapisal Franc Povh)

TURN

(GGNI 44)

TLAKA POD TURNSKIM GROFOM

Ko je prišel Šalek v posest turnskega grofa, se je začelo kmetom zelo slabo goditi. Grof Turn je nalagal tako veliko tlako, da stari ljudje še danes s strahom o njej pripovedujejo. Kmet s srednje veliko kmetijo je moral imeti delavca na grajskem delu ves teden, tri dni v tednu je vrhu tega moral imeti s seboj še par vprežne živine.

Šaleško zemljo je turnski graščak razdelil med kmete, ki so jo morali odsluževati s tlako.

- (Orožen 1936: 131; zapisal Branivoj Majcen)

(GGNI 45)

KMETJE POBEREJO GRAŠČINSKI DENAR

Graščak na Turnu je bil neki Tomaž, ki je nalagal kmetom neznosne davke. Kmetje so postali radi tega silno nejevolni.

Pri graščaku je bil zaposlen neki Boštjan; dvigal in spuščal je pridvižni most. Toda Boštjan se je nekoč graščaku zameril; odpustil ga je iz službe. Njegovo mesto je zavzel njegov brat.

Pobiralec davkov je nekoč šel izterjevati davke. Zvečer bi se bil moral vračati domov. Boštjan, kmetje in Boštjanov brat so se zarotili proti njemu in graščaku. Boštjan in kmetje so čakali pobiralca davkov na nekem skrivnem mestu in mu pobrali ves nabrani denar. Nato pa so šli po pridvižnem mostu, ki ga Boštjanov brat ni dvignil, v grad ter prisilili graščaka, da jim je izročil ves denar, ki ga je imel skritega v kleti; bilo ga je pol vrečice. S seboj so privlekli tudi pobiralca davkov; obadva so zvezali in ju zaprli v klet.

Nato so podrli pridvižni most in izginili v noč.

- (Orožen 1936: 132; zapisal Janko Orožen)

(GGNI 46)

STRAH V TURNSKI GRAŠČINI

Oskrbnik je pripovedoval, da je vsako noč rožljalo v neki sobi, pod katero je bila klet, kjer sta bili zazidani dve živi nuni. V tej graščini so baje prej živele nune.

- (Orožen 1936: 132; zapisal Janko Orožen)

“GRAD” V ŠKALAH

(GGNI 47)

NEUSMILJENA GRAŠČAKOVA HČERKA

Nekoč se je širilo jezero od Gradišča do Škal. V škalskem gradu sta živela graščak in graščakinja. Imela sta hčerko, ki je bila zelo sirova. Ko je bila nekoč hčerka sama doma, je prišla revna starka prosit milodarov. Ali hčerka jo je nagnala. In starka ji je zapretila: “Še danes zvečer se boš kesala!” Prišli so Turki in razdejali grad.

Ko je jezero odteklo, so postavili na tistem mestu, kjer je stal nekoč grad, lepo cerkvico.

- (Orožen 1936: 132; zapisal Franc Povh)

(GGNI 48)

O ŠKALSKEM GRAŠČAKU

Pravijo, da je Šaleško dolino nekdam napolnjevalo jezero. Tam, kjer je zdaj škalska cerkev z župniščem, je bil otok. Na mestu sedanjega župnišča je stal grad.

Bilo je lepega jesenskega dne. Gospod z Gradišča nad Sv. Jakobom povabi škalskega graščaka na lov. Ta se takoj odpravi. Hiti po stopnicah do jezera in stopi v čoln. Služabnik ga prepelje na nasprotno stran. Po lovu so imeli veliko pojedino. Jedi in pijače je bila polna miza. Kar se odpro vrata in na pragu se prikaže uboga žena z lačnim otrokom v naročju. Prosi za dete miloščine. Pa nihče je ne usliši. Škalski graščak celo reče: “Ako ti je všeč, pobiraj drobtine pod mizo!” Žena se raztogoti in vsa solzna mu pravi: “Brezsrčneže kaznuje Bog. Še danes te doleti kazen.”

Zvečer se vrne škalski graščak domov. Po stopnicah mu prihite naproti služabniki in mu pripovedujejo, da je v njegovi odsotnosti hudi duh obsedel njegovo edino hčerko. Graščak se zelo prestraši. K sreči se je nahajal takrat v gradu menih iz Gornjega grada. Graščak ga prosi, naj mu za božjo voljo pomaga. Menih goreče moli in z molitvijo oprosti hčero hudega duha. Popolnoma je ozdravela. V zahvalo za to dobroto podari graščak svoj grad in vse posestvo menihom v Gornjem gradu. Ti so nato pod gradom zgradili prvo škalsko cerkev, ki so jo posvetili sv. Juriju.

- (Orožen 1936: 133; zapisal Franc Hribernik, rkp. zbirka)

(GGNI 49)

ZVON V JEZERU

Nekoč je globoko jezero napolnjevalo vso Šaleško dolino. Gradišče je spadalo takrat pod župnijo sv. Jurija v Škalah. Ko so na Gradišču zgradili grajsko kapelico, je zaprosil graščak župnika, ki je stanoval v škalskem gradu, naj mu da najmanjši zvon za grajsko kapelico. Župnik mu ga je obljubil.

Nekega dne so grajski hlapci iztesali velik čoln, da bi se peljal v Škale po obljubljeni zvon. Ko so se peljali tja, bi se jim bil čoln skoraj potopil. Stesali so si novega in boljšega. Nato so sneli za grajsko kapelico omenjeni zvon in ga natovorili. Podali so se na jezero. Ko so bili v sredini jezera, se je začel čoln potapljati. Hlapci so se hoteli rešiti s hitrim veslanjem. Ali zaman; da so rešili svoje življenje, so morali vreči zvon v vodo. Ko so se vrnil v grad, jih je graščak izpraševal, kje imajo zvon. Ko so mu povedali, kaj se jim je pripetilo, se je razsrdil in jih pometal v ječo. Nato je šel k jezeru, da bi se prepričal, če so hlapci govorili resnico. Ob bregu je našel razbit čoln.

Nato je poslal po nekega morskega potapljača. Ko je ta prišel, ga je graščak dobro pogostil in ga prosil, naj mu dobi zvon iz jezera. Dal mu je močno in dolgo vrv, na katero naj bi privezal zvon. Hlapci, ki so stali na bregu, naj bi ga potegnili na suho.

Zgodilo se je, kakor je določil graščak. Toda ko je potapljač priplaval v bližino čolna, ga neki črn pes ni pustil blizu.

Pri zvonu je potapljač videl tudi mnogo drugih dragocenih stvari. Spoznal je, da so dragocenosti in pa pes last povodnega moža, ki je imel v bližini stekleno vilo.

Potapljač se je vrnil in povedal graščaku, kar je videl. Graščak se je vesti o povodnem možu silno prestrašil. Pogostil je potapljača in mu dal zaslužen plačilo. Kmalu je pa jel dvomiti v resničnost potapljačevih besed. Kaj če ga ni prevaral? Odločil se je, da gre sam v jezero po zvon. Dva hlapca je vzel s seboj in se potopil v vodo. Ko so priplavali v bližino zvona, je pes nepričakovano zgrabil graščaka in ga odnesel v jamo, kjer je ležal zvon. Hlapca pa sta zbežala in povedala v gradu, kaj se je zgodilo. Vse to so napisali v knjigo, kjer se nahaja zgodovina grajske kapele.

Nekoč se je pričelo jezero sušiti. Ko se je posušilo, so našli precej velik zaklad zlata, potopljeni zvon in tudi dobro ohranjeno graščakovo telo. Zvon so peljali nazaj v Škale, zaklada pa se je polastila gospoda v Gradišču. Graščaka so pokopali v grajski kapeli.

- *(Orožen 1936: 133-134; zapisal Franc Povh)*

VALDEK

(GGNI 50)

SMRT VALDEŠKEGA GRAŠČAKA

Ob železnici, ki vodi iz Celja v Slovenj [G]radec, se dvigujejo na levi strani razvaline valdeškega gradu.

V tem gradu je nekoč prebival bogat graščak. S podložniki je ravnal zelo slabo. Nekoč so grajski hlapci vozili vino s turnskega gradu. Med vožnjo jim je padel en sod v vodo. Ko je graščak za to zvedel, je začel uboge hlapce pretepati. Ko je pod težo silnih udarcev padel prvi hlapec, se je naredil prepad in zemlja je požrla mrtvega hlapca in krutega graščaka. Ta kraj so ljudje jeli imenovati "Huda luknja".

- *(Orožen 1936: 134-135; zapisal Franc Skaza)*

(GGNI 51)

KRUTI VALDEŠKI GRAŠČAK

Na Valdeku je prebival graščak, ki je bil strašansko krut in je svoje tlačane neusmiljeno zatiral. Pa je prišla bela žena in je odvedla s seboj njegovo črno dušo. Ko so položili graščakovo truplo k večnemu počitku v grajski kapeli, so grobnico močno zapečatili. Od tistega časa v kapeli ni bilo več miru. Cerkovnik je vsako jutro našel na oltarju prte vse krvave.

Ko je to povedal gospodu župniku, mu ta ni verjel. Tedaj je cerkovnik naprosil najpogumnejšega fanta v vasi, da je šel zvečer v kapelico oprezovat. Toda drugo jutro ga ni bilo več.

Nato je prišel od nekod mož, ki je proti veliki nagradi prevzel nalogo, da odkrije tajno grajske kapele. Zvečer se je skril na pevskem koru. Ko je bila ura enajst, se je odprla grobnica in iz nje je prišel graščak. Ozrl se je naokrog in ker ni opazil nikogar, se je vrgel na kolena in drsel proti oltarju. Pri tem so mu kolena zakrvavela in brisal si jih je z oltarnimi prti. Nato se vrne proti grobnici. Toda v njej ne najde krste, ki jo je bil medtem oni mož zanesel na kor. Tako močno stika zanjo, da posili moža na koru glasen smeh.

Tedaj se graščak požene proti koru in raztrgal bi bil moža, da ni v tistem trenutku ura odbila eno. Graščak je telebnil v grobnico. Hkrati se je potresel grad in se je nanjo sesul. Graščakova duša je bila rešena.

- (Orožen 1936: 135; zapisal Alojzij Skoberne)

(GGNI 52)

O PONIKVANSKEM JEZERU

Valdeški grofje so imeli v svoji posesti dolino, po kateri teče potok Ponikva.

Bil je jesenski čas. Grajski hlapci so sušili ob potoku otavo, ki so jo zvečer spravili v kupe. Ponoči je prišla velika nevihta in nastala je silna povodenj. Ponikva je odnesla otavo. Z njo je zamašila luknjo, skozi katero je ponikala v zemljo. Voda je začela naraščati in dolino je napolnilo pravo jezero.

Tedaj so začeli valdeški grofje premišljati, kako bi spravili iz doline vodo, da bi rešili svoje travnike in polja. V grajskem

ribniku so imeli veliko vidro. To vidro so vrgli v jezero, misleč, da bo žival preluknjala otavo in napravila vodi prost odtek. Resnično, v enem mesecu ni bilo več vode in dolino je pokrivala debela plast rodovitnega blata. Od tistega časa živijo baje vidrini potomci v Hudi luknji.

- (Orožen 1936: 135-136; zapisal Franc Povh)

(GGNI 53)

BOJ ZA VALDEK

Valdeški grofje so bili zelo mogočni. Imeli so mnogo podložnikov in za dve teleti zlata, srebra in cekinov. Ko so bili v naši deželi gospodarji Francozi, so se jim grofje uprli - to je bil punt. Francozi so poslali nad nje precej veliko vojsko, a mogočni valdeški grofje se je niso ustrašili. Od leंबरških grofov, gospodarjev dobrnske kotline, so si izposodili mnogo orožja in tudi dva velika topa. Boj se je pričel v dolini potoka Ponikva. Vojaki in grajski hlapci so se borili zelo hrabro, toda na večer prvega dne je bil boj še neodločen. Drugega dne si je izmislil valdeški grof pripravo, ki je prinesla zmago. Oba topa so postavili na bojno polje in zvezali krogli z dolgo in močno verigo. Ko so verigo izstrelili, je letela v višini človeka in porezala glave francoskim vojakom. Preprosti ljudje še danes pravijo, da ima potok Ponikva svoje ime po "puntu". Seveda ne vedo, da se imenuje tako zato, ker ponikne.

- (Orožen 1936: 136; zapisal Franc Povh)

(GGNI 54)

TURKI PORUŠIJO VALDEŠKI GRAD

Turki so bili na pohodu skozi Šaleško in Mislinjsko dolino. Ko je javila grmada na Kozjaku njihov prihod, so se prebivalci in tlačani zatekli v grad Valdek. Turke so zagledali že od daleč, ker je stal grad na malem gričku.

Ko so se Turki približali gradu, se je začel boj. Kmetje in hlapci so se tako hrabro borili, da Turki gradu niso mogli zavzeti z naskokom. Pripravili so se za obleganje.

Valdeški graščak je pa bil zelo bogat. Imel je baje tri polne

kadi zlata in srebra. Ker je videl, da hočejo Turki grad zavzeti, je skrnil ves zaklad v najglobljo klet svojega gradu.

Ko je zmanjkalo hrane, se je grad moral prodati. Turški poveljnik je zahteval od graščaka zlato in srebro. Graščak mu je pa odvrnil, da ga nima nič. Turki mu niso hoteli verjeti in so ga začeli mučiti, da bi ga prisilili, naj jim zaklad izda. Preklinjajoč krivično pridobljeno zlato in srebro je graščak zaradi muk kmalu izdihnil. Kmete in hlapce so Turki deloma pobili, deloma odpeljali v sužnost, grad pa so porušili in zažgali.

- (Orožen 1936: 136-137; zapisal Franc Povh)

(GGNI 55)

SKRIVNOSTNI VOZNIK

Nekoč je neki gospod po cesti do Doliča peljal z lepimi voli težek voz proti gradu. Ko je pripeljal do kmeta Javornika, ki je imel svoje borno posestvo pri cesti, ga je gospod prosil, naj mu z voli kot predprego pomaga peljati voz na grad. Cesta na grad, ki je bila v resnici že vsa razdrta in porasla s travo in grmičevjem, je bila ob svitu lune tako gladka in ravna, da se je kmet kar čudil. Ko sta pripeljala z veliko težavo do gradu, sta po enaki in skoraj še lepši cesti dospela na grajsko dvorišče. Tu je pa gospod, ki je bil baje zelo lepo oblečen in je imel na glavi cilindar, rekel kmetu, naj gre in odpre vrata v stolp, da odpeljeta voz v grad. Ker je kmet že mnogo slišal o strahovih v gradu in ker je bil tudi malo bojazljiv, ni hotel ustreči gospodovi želji. Nato je šel gospod sam odpirat vrata. Poklical je kmeta, naj mu sledi. Peljal ga je v klet, kjer je bil zaklad. Kmeta je blesk zlata in srebra popolnoma omamil. Gospod pa mu je rekel: "Vse zlato in srebro bi bil dobil, če bi bil šel odpirat vrata. Ker si mi samo pomagal voziti, smeš vzeti pest zlata!" Kmet je res zagrabil pest cekinov in odšel.

Ko je prišel iz gradu, ni bilo več ne volov ne voza ne lepe ceste. Ko se je ozrl nazaj, ni videl več vhoda v grad. Ko se je kmet mudil v kleti, se je bil grad zopet spremenil v ruševino.

Od tistega časa je bil kmet vedno bogat.

- (Orožen 1936: 137; zapisal Franc Povh)

(GGNI 56)

VALDEŠKI VRATAR

Pod valdeškim gradom je hiša, o kateri pravijo, da je v njej bival grajski vratar. Leži ravno ob poti, ki vodi h gradu.

- (Orožen 1936: 138; zapisal Ivan Stanonik)

ROPARSKI "GRADOVI"

(GGNI 57)

ROPARSKI GRADOVI NAD HUDO LUKNJO

Ob gornjem toku reke Pake se Šaleška dolina zoži v ozko sotesko Hudo luknjo. Ob njenem vhodu se nahaja dolga podzemeljska jama, kjer izvira Ponikva, nad njo pa strme skale. Na teh skalah so imeli v rokovnjaških časih roparji svoje gradove. Glavno skladišče in zbirališče pa so imeli v Hudi luknji. Tu so shranjevali po gradovih in bogatih cerkvah nakradene dragocenosti.

Ko so roparji izumrli, so jeli razpadati tudi njih gradovi.

- (Orožen 1936: 138; zapisal Franc Povh)

(GGNI 58)

KAJ JE PRIPOVEDOVAL ZADNJI ROPAR

Ko so bili časi še ugodni, je bilo roparjev veliko število. Kradli so po gradovih in bogatih cerkvah. Nekoč so vdrl v celjsko župno cerkev. Ker se jim je mudilo, so pobrali iz tabernaklja monštranco, ciborij in kelih, druge stvari so pa pustili pri miru.

Sprva so ropali samo po bolj oddaljenih krajih, ko so se pa bolj izvežbali, so začeli ropati tudi v bližini svojih gradov. Ali kmalu so prejeli zasluženno kazen. Postava jih je preganjala, dokler niso vseh polovili. Morali so služiti pri vojakih. Sčasoma so vsi pomrli, ostal je še samo najmlajši, ki je moral služiti vojake v Trstu. Ko je bil tudi ta na smrtni postelji, je povedal svojemu prijatelju vojaku, ki je bil rojak iz Šaleške doline, povest svojih prijateljev razbojnikov: "Reči, ki smo jih ukradli v celjski župni cerkvi, smo vse nesli v Hudo luknjo. Ta jama ima več vhodov in

kdor išče tistih reči, naj gre skozi desni vhod. Ko dospe do male luknje, naj gre skozi njo. Prostor se kmalu razširi in pred seboj zagleda jezero. V njem je čoln iz pločevine, privezan k bregu. S tem čolnom naj se prepelje na drugo stran jezera; tam najde ukradene reči.”

Kmalu nato je umrl zadnji ropar Šaleške doline.

- (Orožen 1936: 138; zapisal Franc Povh)

ZBIRALČEV SPREMNI ZAPIS

"Vzhodno od Letuša se izliva v Savinjo od severa prihajajoča Paka. Pol ure nad njenim izlivom se razprostira preko še precej široke doline prijazno Šmartno ob Paki. Tik nad severovzhodnim koncem vasi leže sredi gozdnate vzpetosti razvaline starega gradu, ki je znan pod imenom **Paški grad (Packenstein)**. Bil je nekoč lovski grad Celjskih grofov. Pred [sto šestdesetimi] leti so ga razkrili; zidovje, ki danes štrli golo v zrak, je pa še mogočno, prav tako se še vidi obzidje, ki je obdajalo zemljišču dobro prilagojeno dvorišče z vrtovi, nahajajočimi se terasasto na slemenu nad pobočjem.

Propadanje gradu se je pričelo takrat, ko so zgradili na vznožju griča lepo graščino.

Na drugi strani doline so na **Taboru**, najvišji gori v Slatinah, skromni sledovi gradu, ki ga narod imenuje Grünberg, dočim se je po nekem viru iz početka novega veka imenoval **Frauenberg**. Severno od Tabora pa je pod Zagradišnikom ledina "**Gradišče**".

Preko ozke soteske lahko sledimo Paki v široko kotlino, ki jo imenujemo Šaleška dolina. V [zahodnem] delu doline je glavno središče Šoštanj, v vzhodnem pa Vitanje. Šaleška dolina je domovina mnogih gradov in graščin.

V Šoštanju imamo kar tri grajske periode. Najstarejši šoštanjski grad je stal na neprevisoki, toda strmi vzpetosti [jugozahodno] od sedanjega mesta. Tam se še vidi nekaj razvalin, ki jim pravijo **Pusti grad**.

Pod Pustim gradom je že v srednjem veku nastala graščina, ki je po mnogih udarcih usode v začetku XVIII. stoletja zgorela. Na njeno mesto je morala stopiti na nizki, vzhodno od sedanjega mesta ležeči vzpetosti se nahajajoča hramba za desetino, ki so jo predelali v veliko graščino.

V širokem loku okrog Šoštanja so stali nekoč trije gradovi.

Prvi izmed njih, **Katzenstein**, je zdel severozahodno od Šoštanja na strmi skali nad potokom [Skorno]. Ko so se Celjani borili s Habsburžani, so si Celjani ta grad sami razdeljali, da ne bi prišel sovražnikom v roke in jim služil kot opora.

Danes priča o njem samo še nekaj skromnih ostankov, ki so tik ob cerkvi sv. Florijana.

Bolj oddaljen od Šoštanja je bil v severni smeri se nahajajoči **Žamberk (Schaumburg)**. Stal je jugovzhodno od župne cerkve sv. Petra v Zavodnjem na stožčastem hribu, kjer se še vidi nekaj skromnih sledov. V [začetku] XVII. stoletja je bil ta grad že porušen.

V tistem času je bil v razvalinah že tudi **Forhtenek**, ki je stal v prilično enaki oddaljenosti severovzhodno od Šoštanja. Razvaline se še vidijo na drzni strmini nad potokom Velunjo.

Bliže Šoštanju stoji nad ravnino na lepem pobočju med Bečevnico in Klančnico prijazna **Marovška graščina (Gutenbüchel)**, ki je znana [iz] XVII. stoletja.

V velenjskem delu Šaleške doline še vedno kraljuje grad **Velenje**, ki nam je znan iz XIV. stoletja ter še vedno napravlja vtis srednjeveškega viteškega gradu, čeprav so ga morali nekoč obnoviti.

Manj mila je bila usoda njegovemu vzhodnemu sosedu, že [iz] XII. stoletja znanemu in nekdanj zelo pomembnemu **Šaleku**. Do druge polovice XVIII. stoletja

so v njem še stanovali. Danes pa samujejo grajske razvaline na poraslem griču južno od vasi Šalek. Samo glavni stolp je še razmeroma dobro ohranjen.

Nad razvalinami šaleškega gradu je v vzhodni smeri strm vrh, ki nosi močno propadle razvaline nekega drugega gradu, ki je bil porušen vsaj že v XVII. stoletju. Narod imenuje razvaline **Ognjeni grad**. V resnici pa je stal tu nekoč **grad Gorica** ali **Eckenstein**. [Njegova] naslednica **grasčina Gorica** leži v dolini južno od razvalin.

Ako se napotimo iz Gorice v južni smeri, zadenemo vzhodno od Št. Ilja na grasčnico **Gradič (Schwarzenstein)**, o katerem imamo prva poročila iz XIV. stoletja.

Narodno izročilo govori tudi o gradu, ki naj bi bil stal na mestu sedanje dekanijske cerkve v Škalah.

Popolnoma izginil je neki [zahodni] sosed vitanjskega gradu. Stal je na vzpetini poleg cerkvice sv. Jakoba. Mesto se [danes] imenuje **Gradišče**. Grad [se je] imenoval **Lilgenberg (Lilienberg)** in cerkvice sv. Jakoba mu je morda pripadala.

Današnja grasčina Lilienberg leži na vznožju Gradišča nasproti vasi Pesje.

Zato pa je bila srečna posestna naslednica šaleške gosposčine, severovzhodno od Velenja ležeča grasčina **Turn**, ki sega vsekakor tudi v srednji vek.

Grad **Valdek** nad slikovito Hudo luknjo pod Št. Vidom zaključuje v smeri proti Slovenj [G]radcu vrsto šaleških gradov. Grad Valdek je star, [a] njegova preteklost je temna in več stoletij je že popolnoma zapuščen. Danes je nekoliko bolje ohranjen samo mogočen stolp, vse drugo pa je skoraj docela propadlo.

Vsi šaleški gradovi so v dobi turških napadov silno trpeli, kajti skozi Šaleško dolino je vodila pot na Koroško, veliko gorja [pa jim je] prizadel tudi kmečki upor leta 1635."

Janko Orožen

[N. d., 1936, 20-21]

INDEKS

Zadnji graščak na Paškem gradu (GGNI 1)
Paški marof in kozolec (GGNI 2)

Šoštanj - Pusti grad

O Pustem gradu in jezeru (GGNI 3)
Dekle v Pustem gradu pri Šoštanju (GGNI 4)
Kača na Pustem gradu pri Šoštanju (GGNI 5)
Greh in kazen šoštanjkega graščaka (GGNI 6)

Katzenstein

Katzensteinska klet (GGNI 7)
Črni Jurij (GGNI 8)
Žal žene (GGNI 9)
Graščak s Katzensteina zgradi cerkvico sv. Florijana (GGNI 10)

Žamberk

Mali krajevni spomini (GGNI 11)
Turki uničijo Žamberk (GGNI 12)
Gospodarjeva hudobnost je uničila grad (GGNI 13)
Kopanje zaklada (GGNI 14)

Forhtenek

Zidanje Forhteneka (GGNI 15)
Pusta gora (GGNI 16)
Propad forhteneškega gradu (GGNI 17)
Poslednja volja zadnjega forhteneškega graščaka (GGNI 18)
Ribnik in podzemski hodnik (GGNI 19)
Forhteneški zvon (GGNI 20)

Marovška graščina

Vodnjak v marovski graščini (GGNI 21)

Velenje

Podzemeljski rov (GGNI 22)
Tomaž Hren v Velenju (GGNI 23)

Šalek

Zidanje Šaleškega gradu (GGNI 24)
Podzemeljski hodniki (GGNI 25)
Grajske postojanke (GGNI 26)
Turki oblegajo Šaleški grad (GGNI 27)
Strela uniči Šaleški grad (GGNI 28)
Šaleški graščak prekolne grad, ženo in hčere (GGNI 29)
Zakleta graščakinja (GGNI 30)
Grajski hlapec Jurij s Šaleškega gradu (GGNI 31)

Gorica (Eckenstein) - Ognjeni grad

- Vile pred Ognjenim gradom (GGNI 32)
- Turki pred Ognjenim gradom (GGNI 33)
- Zakleta grofovska hči (GGNI 34)
- Zaklad pod ruševinami Ognjenega gradu (GGNI 35)

Lilgenberg - Gradišče

- Bogastvo graščakov na Gradišču (GGNI 36)
- Turki brez uspeha oblegajo Gradišče (GGNI 37)
- Turki na Gradišču (GGNI 38)
- Turki v grajskem vodnjaku I, II (GGNI 39)
- Turki porušijo Gradišče I, II (GGNI 40)
- Potujoči pevci (GGNI 41)
- Kaznovanje krutega graščaka (GGNI 42)
- Rokovnjači pod gradiščanskim gradom (GGNI 43)

Turn

- Tlaka pod turnskim grofom (GGNI 44)
- Kmetje poberejo graščinski denar (GGNI 45)
- Strah v turnski graščini (GGNI 46)

“Grad” v Škalah

- Neusmiljena graščakova hčerka (GGNI 47)
- O škalskem graščaku (GGNI 48)
- Zvon v jezeru (GGNI 49)

Valdek

- Smrt valdeškega graščaka (GGNI 50)
- Kruti valdeški graščak (GGNI 51)
- O ponikvanskem jezeru (GGNI 52)
- Boj za Valdek (GGNI 53)
- Turki porušijo valdeški grad (GGNI 54)
- Skrivnostni voznik (GGNI 55)
- Valdeški vratar (GGNI 56)

Roparski “gradovi”

- Roparski gradovi nad Hudo luknjo (GGNI 57)
- Kaj je pripovedoval zadnji ropar (GGNI 58)